

CZU: 342.843:004(478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5816674>

NOILE TEHNOLOGII DE VOT ȘI OBSERVAREA ALEGERILOR

Igor BUCATARU

Universitatea de Stat din Moldova

În articol este abordat un subiect foarte actual pentru procesele electorale din lume, precum și pentru cele din Republica Moldova. Tehnologiile de vot electronic au început să fie implementate în special în secolul XXI. În condițiile pandemiei subiectul a devenit și mai important. Pentru Republica Moldova despre mecanismul de vot prin Internet se discută în special în contextul asigurării dreptului de vot pentru cetățenii care votează peste hotare. Autorul atrage atenția atât asupra aspectelor pozitive, cât și asupra posibilelor riscuri. În special din perspectiva observării alegerilor.

Cuvinte-cheie: noi tehnologii de vot, vot electronic, vot prin Internet, digitalizare, observare alegeri, încredere în proceduri.

NEW VOTING TECHNOLOGIES AND ELECTIONS OBSERVATION

This article addresses an important topic for the electoral processes in the world, as well as for those in the Republic of Moldova. Electronic voting technologies started being implemented especially in the 21st century. In the conditions of the pandemic, the subject became even more important. For the Republic of Moldova, the mechanism of online voting is discussed in particular in the context of ensuring the right to vote for citizens voting abroad. The author draws attention both to the positive aspects and to the possible risks, specifically from the perspective of election observation.

Keywords: new voting technologies, electronic voting, internet voting, digitization, election observation, confidence in procedures.

Introducere

Implementarea tehnologiilor digitale de vot este o activitate recentă și desfășurată neuniform, din care cauză terminologia utilizată este una diversă, iar definițiile sunt pe alocuri confuze. Conceptele utilizate în prezentul articol se referă, în special, la terminologia utilizată de OSCE/ODIHR [1]. În acest sens, pentru definirea digitalizării procesului electoral vom utiliza sintagma „noi tehnologii de vot” (NTV). Acestea sunt definite ca utilizarea informațiilor și tehnologiilor de comunicații (TIC) aplicate la votare și numărarea de voturi [2, p.9-10]. Studiile axate pe această temă și documentele de politici în domeniu mai utilizează și termenul „vot electronic” (e-voting) [3], noțiunea fiind considerată sinonimă cu NTV. În sens larg, NTV se referă:

- la sistemele electronice de administrare a alegerilor;
- la utilizarea sistemelor electronice de vot și a scannerelor de vot;
- la votul pe Internet;
- la sistemele de înregistrare a alegătorilor sau de identificare (biometrică) a acestora etc.

Sistemele electronice de administrare a alegerilor ar viza gestionarea cu ajutorul TIC a unor astfel de aspecte importante în organizarea și desfășurarea alegerilor, cum ar fi: gestionarea listelor electorale, înregistrarea concurenților și a altor participanți la proces, identificarea biometrică a alegătorilor, numărarea și prezentarea rezultatelor preliminare ale alegerilor etc.

Cu referință la procedura de vot, propriu-zisă, NTV pot fi utilizate pentru asigurarea dreptului de vot al alegătorilor atât în medii controlate, ca și în cazul votului tradițional pe hârtie, de exemplu ca la secțiile de votare, cât și la distanță în medii necontrolate, cum ar fi votarea de la un computer de acasă sau un smartphone [2, p.11-12].

Potrivit statisticilor OSCE, NTV utilizate în statele membre ale comunității pot fi divizate în patru categorii principale:

1. Tehnologia de scanare a buletinului de vot. După ce alegătorul votează, buletinul de vot este introdus într-un dispozitiv de scanare și numărat prin „citirea” electronică a opțiunii alegătorului marcată pe buletin. Astfel de dispozitive, de regulă, sunt instalate în secțiile de votare, care sunt considerate medii controlate.
2. Sistemele de votare cu înregistrare electronică directă/dedicată. Alegătorul votează prin intermediul dispozitivelor cu ecran tactil sau cu buton, care și numără voturile. Similar cu scannerelor de vot, sistemele de votare cu înregistrare electronică directă/dedicată sunt localizate în medii controlate.

3. Votul prin Internet poate permite alegătorilor să voteze de la distanță, într-un mediu necontrolat. Voturile sunt stocate și agregate electronic într-o locație centralizată. Internetul este canalul principal de vot utilizat în prezent în sistemele electronice de vot la distanță.
4. Formele hibride ale NVT care pot combina modalitățile prezentate mai sus.

Experiențe în utilizarea noilor tehnologii de vot

În sens larg, din perspectiva organizării și administrării alegerilor, NTV sunt utilizate în majoritatea statelor lumii, care pot asigura tehnologic acest proces. Astfel, „unele folosesc doar pagini web speciale pentru a publica rezultatele alegerilor, dar păstrează metodele tradiționale de votare și numărare a voturilor, pe când altele folosesc exclusiv dispozitive electronice speciale offline pentru a colecta și a număra voturile (Brazilia) sau folosesc computerele personale conectate la Internet pentru a vota (Estonia)” [4, p.10].

Totuși, din perspectiva asigurării dreptului de a vota prin intermediul NTV, în special a votului prin Internet, experiența internațională este una mai puțin productivă. La începutul anilor 2000 pe fundalul îmbunătățirii accesului la Internet în diferite țări, de rând cu dorința clasei politice de a crește gradul de reprezentativitate/participare la alegeri, au existat multiple tentative de utilizare a votului prin Internet: Estonia, Elveția, Franța, Olanda, Canada, Norvegia etc. [5, p.3-20]

Pentru moment, însă, în calitate de „istorie de succes” în implementarea votului prin Internet poate fi considerată Estonia, la nivel național, precum și Elveția, din perspectiva alegerilor locale/regionale. În același timp, celelalte state au suspendat proiectele de implementare a votului la distanță din diverse motive, însă în special din neîncredere și din lipsa transparenței procedurilor.

În calitate de avantaje ale implementării NTV în vederea facilitării accesului alegătorilor la procedura de vot ar fi [2, p.10-11]:

- sporirea implicării cetățenilor care locuiesc în străinătate;
- creșterea accesului pentru alegătorii cu dizabilități și alegătorii care vorbesc limbi minoritare;
- reducerea costurilor administrative;
- facilitarea desfășurării mai multor tipuri de alegeri în mod concomitent;
- reducerea riscului de completare greșită a buletinelor de vot;
- îmbunătățirea preciziei numărării și creșterea vitezei de publicare a rezultatelor.

În același timp, NTV pot furniza anumite provocări potențiale:

- necesitatea de soluționare a dilemei „secretul votului vs. integritatea rezultatelor”;
- necesitatea reglementărilor legale suplimentare;
- cheltuieli suplimentare pentru achiziționarea NTV, testarea, evaluarea, certificarea și securizarea acestora;
- organizarea de campanii de informare publică a alegătorilor dedicate subiectului respectiv;
- educație și instruire electorală suplimentară a oficialilor electorali;
- accesul îngreunat pentru observatori la procedurile electorale și alte preocupări cu privire la transparența procesului.

În concluzie, noile tehnologii de vot se utilizează pe larg la etapa actuală în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor. În același timp, votarea la distanță sau prin Internet este încă o procedură puțin implementată, în contextul riscurilor provocate. De altfel, este neîntemeiat a crede că utilizarea NTV ar spori încrederea în proces; dimpotrivă, implementarea acestora necesită o încredere preexistentă în administrația electorală pentru implementarea cu succes.

Observarea alegerilor desfășurate cu utilizarea noilor tehnologii de vot:

linii directoare și practici de implementare

Specificul activității observatorilor în contextul digitalizării procesului electoral pe parcursul studiului de față a fost analizat, inclusiv, în baza experiențelor internaționale și a liniilor directoare descrise în:

- Documentul OSCE de la Copenhaga (1990);
- Codul Bunelor practici în materie electorală. Liniile directoare și Raport explicativ (2002);
- Convenția privind standardele pentru alegerile democratice, drepturile și libertățile electorale din statele membre ale Comunității Statelor Independente (2002);
- Liniile directoare (Consiliul Europei) privind punerea în aplicare a prevederilor Recomandării CM / Rec (2017) 5 privind standardele pentru votul electronic;
- Liniile directoare (Consiliul Europei) privind transparența alegerilor cu utilizarea e-voting;
- Îndrumar OSCE privind utilizarea Noilor Tehnologii de Vot.

Organizarea și desfășurarea alegerilor cu utilizarea NTV este un proces amplu care necesită pregătirea tuturor părților implicate în proces. În primul rând, este vorba despre autoritățile publice care sunt responsabile nemijlocit de aplicarea procedurilor noi. De asemenea, este vorba despre informarea și pregătirea alegătorilor cu privire la noile mecanisme. În mod aparte, implementarea NTV este o provocare pentru observarea alegerilor. *Noile tehnologii de vot necesită noi metode de observare* pentru a oferi credibilitate, siguranță și integritate procedurilor de vot.

Modificarea cadrului legal/normativ privind observarea alegerilor și accesul observatorilor la NTV. Experiența statelor membre ale OSCE care au implementat anumite module ale NTV demonstrează că introducerea votului electronic trebuie să se facă într-o manieră treptată și progresivă. Înainte de a introduce tehnologiile, urmează să fie operate modificări ale cadrului legal și normativ.

În majoritatea cazurilor, acest acces ar putea fi caracterizat mai degrabă prin dezvoltarea reglementărilor normative decât prin lege, pe motiv că ar permite o reglementare mai detaliată a procedurilor. Însă, în mod cert, *instituționalizarea NTV este o cerință prealabilă a implementării tehnologiilor*.

În mod aparte cadrul legal trebuie să fie explicit la capitolul drepturile și obligațiile observatorilor. Pentru observarea votului electronic, este necesar ca legislația să stabilească proceduri care ar trebui să fie suficiente pentru a face o observare eficientă. Printre acestea am sublinia:

- clarificarea cazurilor în care este posibilă votarea, inclusiv cu utilizarea NTV, în secțiile de votare;
- asigurarea accesului la transferul de date și la site-urile de procesare a datelor;
- asigurarea accesului la documentație și rapoarte;
- reglementarea și asigurarea accesului la achiziții, testare, procedurile de audit și evaluare a NTV. Aceste proceduri trebuie observate cu mult înainte de desfășurarea alegerilor propriu-zise;
- reglementarea posibilității de intervievare a persoanelor care au fost preocupate de efectuarea testelor, auditurilor și evaluărilor.

O concluzie preliminară importantă este că reglementările normative ce țin de asigurarea observării procedurilor de vot cu utilizarea NTV nu se vor referi doar la campania electorală și la ziua alegerilor, ci în mod aparte la perioada de pregătire a acestora, inclusiv procurarea și certificarea echipamentelor.

Cadrul legal trebuie să oblige autoritățile publice responsabile de contractarea și certificarea tehnologiilor de vot; autoritățile publice, la rândul lor, ar trebui să furnizeze informații tuturor părților interesate, de exemplu prin postarea documentelor relevante pe Internet cu mult înainte de perioada alegerilor.

Cadrul normativ urmează să dezvolte procedurile în care este definit cine are acces, la ce și când. Astfel de proceduri ar trebui să fie, de asemenea, dezvoltate pentru observatorii interni și internaționali, precum și pentru mass-media.

Este important ca legislația să asigure accesul deschis la aceste proceduri. Ea nu trebuie să oblige observatorii să semneze anumite acorduri de nedivulgare, care i-ar împiedica să publice evaluările și concluziile realizate în baza constatărilor misiunilor de observare.

Reglementările legale la fel trebuie să asigure mecanisme de observare a procedurilor de vot din ziua alegerilor, atât în cazul votului la distanță, cât și al celui din secția de votare. Subliniem că în ambele situații procedurile sunt mai puțin vizibile pentru observatori, decât în cazul în care s-ar vota „tradițional” cu buletine de vot pe bază de hârtie. Reglementările normative privind drepturile observatorilor ar trebui să atragă o atenție deosebită votării la distanță.

Informarea și instruirea observatorilor. În contextul implementării NTV este obligatorie instruirea observatorilor privind specificul mecanismelor și instrumentelor de vot implementate. Implementarea NTV necesită cunoștințe noi pentru observatori. În acest sens, autoritățile publice ar trebui să ofere programe de instruire în perioada interelectorală atât pentru observatorii interni, cât și în perioada electorală pentru observatorii internaționali.

Sistemele de vot electronic nu sunt ușor de înțeles pentru non-experti. Pentru a îmbunătăți calitatea percepției și înțelegerii de către părțile interesate a specificului utilizării NTV, este necesară instruirea părților interesate, în special a observatorilor – atât naționali, cât și internaționali. Autoritățile publice trebuie să ia în considerare faptul ca la implementarea NTV să se țină cont de necesitatea asigurării oportunităților de observare la toate etapele și a tuturor proceselor.

Observatorii trebuie să aibă acces nu doar la documente, ci și la echipamentele care asigură votul electronic. În acest sens este obligatoriu ca observatorilor să le fie asigurate sesiuni de instruire, organizate înainte de

începerea perioadei electorale. Procesul ar trebui să fie suficient de deschis pentru a permite observatorilor să aibă o perspectivă deplină asupra funcționării NTV.

În același timp, observarea NTV din perspectivă tehnică nu ar trebui să afecteze desfășurarea alegerilor; respectiv, o astfel de monitorizare ar trebui să aibă loc numai sub îndrumarea celor care sunt responsabili pentru organizarea alegerilor.

Provocări-cheie în observarea utilizării NTV într-un proces electoral

Indiferent de utilizarea sau neutilizarea NTV în procesul electoral, standardele unor alegeri libere și corecte în arealul OSCE și al statelor membre ale Consiliului Europei sunt similare: vot universal, secret, egal, periodic și liber exprimat. Deoarece operațiunile tehnice în contextul implementării NTV sunt mai puțin vizibile, sunt necesare proceduri clare și transparente pentru realizarea observării eficiente. În cele ce urmează sunt analizate provocările pentru activitatea de observare, în contextul respectării standardelor democratice în domeniul votului.

Transparența procedurilor electorale. Observarea alegerilor este un aspect-cheie al asigurării transparenței procedurilor electorale. Concurenții, societatea civilă, alte părți interesate ar trebui să aibă posibilitatea de a observa activitatea autorităților electorale la toate intervalele de timp, dar în special la etapele de numărare a voturilor și de totalizare a rezultatelor.

Observarea devine și mai importantă în contextul implementării NTV, când riscul micșorării încrederii în proceduri este și mai mare. În special în cazul tehnologiilor electronice de votare și numărare, doar observarea de către alegători și funcționari electorali nu este suficientă. Rolul observatorilor este decisiv. Observatorii nu se implică în proces, însă ei în mod obligatoriu ar trebui să aibă acces la documentația despre NTV, inclusiv la rapoartele de certificare și testare.

Observatorii nu ar trebui să fie obligați să semneze acorduri de nedivulgare a informației, pentru a avea acces la documentație sau pentru a putea să observe procesele, întrucât acest lucru ar pune în pericol capacitatea misiunilor de observare de a raporta constatările.

Transparența include, de asemenea, obligația ca toți factorii interesați în alegeri, inclusiv alegătorii, să fie informați suficient despre modul cum funcționează NTV.

Secretul votului. Această cerință este una crucială pentru un proces de alegeri democratic. Dacă nu se respectă cerința dată, procesul nu poate fi considerat democratic. Secretul votului permite alegătorului să-și exercite alegerea liber, fără a exista vreo probabilitate de constrângere, intimidare sau cumpărare de voturi.

Sistemele NTV trebuie să fie coerente cu această cerință. Alegătorii nu trebuie să demonstreze nimănui cum au votat și sistemul în sine nu trebuie să permită identificarea unui alegător cu votul său. În cazul în care NTV permit ca alegătorii să obțină chitanțe pentru a verifica dacă votul a fost înregistrat corect, ar trebui puse în aplicare măsuri suplimentare pentru a proteja secretul votului. La fel, un sistem care stochează și păstrează electronic datele trebuie să fie suficient de protejat pentru a nu permite identificarea opțiunii.

Din perspectiva observării, este mai ușor de monitorizat gradul de respectare a secretului votului în secția de votare, inclusiv cu utilizarea NTV. În același timp, în cazul votului la distanță, teoretic sunt mai multe șanse ca alegătorul să voteze în mod secret, votul fiind unul individual. Vulnerabilitatea ține de păstrarea secretului votului pe echipamentele electronice. Respectiv, din punctul de vedere al observatorilor, va conta monitorizarea procesului de procurare și expertizare a echipamentelor NTV în perioada preelectorală, ca acestea să asigure secretul opțiunii de vot.

Egalitatea și universalitatea votului. Unul dintre aspectele de bază ale egalității votului este că niciun alegător nu va putea vota cu mai multe buletine decât altul și că niciun cetățean nu va fi împiedicat să participe la vot. Aceasta înseamnă că sistemele NTV trebuie să împiedice orice persoană să dea mai multe voturi decât este stabilit de lege și trebuie să împiedice influențarea numărului de voturi din sistem. Contextual, amintim că votul la distanță, prin Internet, permite alegătorilor să-și exprime votul de mai multe ori, însă obligatoriu cu condiția că va conta doar ultimul vot exprimat. Acest lucru ajută la reducerea riscului de constrângere a alegătorilor sau de cumpărare a votului.

În același timp, principiul egalității înseamnă că votul ar trebui să fie accesibil tuturor alegătorilor. Implementarea NTV, pe de o parte, creează oportunități pentru includerea mai mare a alegătorilor, în special a celor de peste hotare, dar, simultan, utilizarea tehnologiei în procesul de votare ar putea discrimina anumite grupuri de alegătorii fără acces la Internet sau care au probleme de utilizare a tehnologiilor.

Din perspectiva observării alegerilor, considerăm că o acțiune optimă ar fi comasarea „votului tradițional” cu „votul prin NTV”. Acest mecanism ar spori accesul cetățenilor și gradul de satisfacere a principiului egalității votului. Menționăm că ambele modalități de vot trebuie să fie echivalente. NTV nu ar trebui să fie metoda exclusivă de vot, cetățenilor ar trebui să li se ofere opțiunea de a folosi și buletinele de hârtie.

Stabilirea rezultatelor votării electronice și integritatea rezultatelor. Similar cu secretul votului, sistemele NTV trebuie să ofere o garanție a integrității acestuia din perspectiva numărării și totalizării rezultatelor. Toate voturile trebuie să fie numărate așa cum au fost exprimate opțiunile și niciun vot nu trebuie adăugat sau scăzut ilegal din rezultate. Nu trebuie să existe nicio posibilitate ca fraudă sau eroarea tehnică să modifice rezultatele.

Din punctul de vedere al observării, într-un proces de vot pe baza buletinelor de hârtie, integritatea numărării voturilor este mai verificabilă prin observarea fiecărui pas al procesului. De asemenea, există și posibilitatea renumărării manuale. În cazul votării electronice, de asemenea, trebuie să existe posibilitatea verificării a unei bune părți din opțiunile de vot exprimate electronic. De asemenea, legal trebuie să existe posibilitatea renumărării manuale.

Implementarea NTV nu se poate baza numai pe încrederea publicului în onestitatea oficialilor electorali și a autorităților publice, a programatorilor sau tehnicienilor. Trebuie să fie prevăzute mecanisme eficiente de verificare a numărării electronice a voturilor. Doar mecanismul de verificare poate asigura pe deplin integritatea rezultatelor, cu condiția de a nu compromite secretul votului. Din perspectiva observării civice, verificarea ar trebui să poată fi efectuată de un organism independent.

Potrivit observărilor, există mai multe modalități de stabilire a rezultatelor votării electronice [6, p.85-86]. Deoarece operațiunile tehnice sunt mai puțin vizibile, sunt necesare proceduri clare și transparente pentru dezvoltarea încrederii. Dacă se folosesc dispozitive de înregistrare la fața locului, numărarea poate fi realizată la secția de votare (de exemplu, prin tipărirea sau salvarea rezultatelor pe un dispozitiv separat). Dacă se impune numărarea la un nivel central, dispozitivul de stocare trebuie să fie transportat la locația relevantă. După numărare, rezultatele pot fi transmise printr-o linie de internet (criptată) care ar trebui să fie protejată de orice formă de influențe manipulative și, în mod simultan, ar trebui să se utilizeze un al doilea mijloc de transmitere pentru verificarea rezultatelor. Dacă există două versiuni ale rezultatelor (forma electronică și cea tipărită), acestea ar trebui să fie transportate separat.

Încrederea societății în calitatea instituțiilor și a procedurilor electorale. Încrederea cetățenilor față de sistem și proceduri este un element crucial al unui proces electoral democratic. Pe de o parte, încrederea este asigurată de felul în care autoritățile publice, funcționarii electorali și instanțele de judecată respectă legislația și susțin principiile democratice de organizare a alegerilor. De cealaltă parte, încrederea este alimentată și de rezultatele observării alegerilor de către observatorii independenți.

Încrederea cetățenilor este o piatră fără de care nu poate fi construit fundamentul pentru utilizarea NTV. În cazul în care există un nivel de încredere nesemnificativ în instituții și în procedurile electorale, sau chiar nemulțumire față de administrația electorală, introducerea de NTV poate fi extrem de problematică și poate diminua și mai mult încrederea societății în alegeri.

Digitalizarea proceselor electorale în Republica Moldova

Republica Moldova face parte din categoria statelor care implementează NTV în procesul alegerilor. Chiar dacă procedura de vot propriu-zisă se desfășoară în baza metodelor „tradiționale” ce presupun utilizarea buletinelor de vot pe bază de hârtie care se introduc în urna de vot, în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor CEC, de rând cu alte autorități publice, implementează un șir de blocuri de funcții caracteristice NTV.

Digitalizarea procedurilor electorale în Republica Moldova are loc în baza Concepției Sistemului Informațional automatizat de stat „Alegeri” (SIASA) aprobată în 2008 [7]. Potrivit acesteia, utilizarea NTV în Republica Moldova are drept misiune „crearea pentru alegător a condițiilor favorabile pentru realizarea dreptului său constituțional la vot prin oferirea următoarelor posibilități:

- a) de a vota la orice secție de votare constituită de CEC, independent de domiciliu (principiul extraterritorialității);
- b) de a vota prin rețeaua Internet, utilizând pentru identificare dispozitive de citire electronică, documente de tip nou, semnătura digitală;
- c) de automatizare a procesului de calculare a voturilor, utilizând cele mai avansate realizări ale progresului tehnico-științific, cum ar fi: pixul electronic, scannerul sau alte dispozitive de citire electronică”.

Analiza situației de moment permite a concluziona că oportunitățile proiectate încă în 2008, la moment (în 2021) nu au fost realizate. Mai mult, nu sunt create premise reale pentru ca aceste obiective să fie realizabile pentru perioada imediat următoare.

Când vorbim de premise, nu avem în vedere doar cele tehnice. Cu toate că, din punctul de vedere al infrastructurii, atât studiile de fezabilitate, cât și rapoartele tehnice ale autorităților, indică asupra unor posibilități tehnice existente care ar permite implementarea tehnologiilor noi. Amintim că, potrivit Studiului de fezabilitate elaborat la comanda CEC, „Moldova dispune de toate premisele de bază necesare pentru introducerea sistemului de vot prin Internet în viitorul apropiat, inclusiv (1) de o infrastructură Internet bine dezvoltată; (2) de grad ridicat de acoperire a rețelelor mobile; (3) de un nivel adecvat de educație a publicului în domeniul TIC; (4) de liste electorale fiabile (RSA); (5) toate secțiile de votare sunt echipate cu calculatoare conectate la Internet, fiind permanent online și comunicând cu SIASA” [4, p.7]. Statisticile actuale naționale indică că la sfârșitul anului 2020 rata de penetrare a serviciilor de acces la Internet la puncte fixe, raportată la 100 de locuitori, a alcătuit 25,3%, iar a serviciilor de acces la Internet la puncte mobile – 85,7%.

Revenind la implementarea NTV, subliniem că în cazul Republicii Moldova, chiar dacă votul electronic/prin Internet nu este utilizat, CEC a reușit să dezvolte un șir de funcții din categoria NTV care asigură pregătirea alegerilor în standarde tehnice avansate.

Tabel

Gradul de implementare a blocurilor de funcții SIASA

No	Bloc/Funcție	Nivel funcționalitate		
		Lipsă	Parțial	Realizat
1.	Blocul de funcții "Lista electorală"			√
	1.1. Întocmirea listei electorale			√
2.	Blocul de funcții "Pregătirea"		√	
	2.1. Înregistrarea secțiilor de votare			√
	2.2. Înregistrarea membrilor consiliilor electorale de circumscripție și ai birourilor electorale ale secțiilor de votare		√	
	2.3. Înregistrarea membrilor grupului de inițiativă pentru desfășurarea referendumului, a observatorilor acreditați, a reprezentanților concurenților electorali		√	
3.	Blocul de funcții "Concurenții"		√	
	3.1. Înregistrarea în SIAS "Alegeri" a concurenților electorali			√
	3.2. Înregistrarea în SIAS "Alegeri" a persoanelor de încredere ale concurenților electorali	√		
4.	Blocul de funcții "Documentarea"		√	
	4.1. Eliberarea documentelor de înregistrare și de acreditare		√	
	4.2. Eliberarea legitimațiilor persoanelor alese	Nu eliberează CEC		
	4.3. Generarea modelelor de documente de organizare și de dispoziție		√	
5.	Blocul de funcții "Votarea"		√	
	5.1. Evidența votării			√
	5.2. Evidența voturilor exprimate pentru candidați			√
	5.3. Votarea electronică	√		
	5.4. Calcularea numărului de alegători care au participat la votare			√
	5.5. Totalizarea preliminară			√
6.	Blocul de funcții "Rotația"			√
	6.1. Evidența persoanelor eliberate din funcțiile electiv			√
	6.2. Evidența persoanelor care pot ocupa funcția electivă vacantă			√
7.	Blocul de funcții "Controlul financiar"		√	
	7.1. Controlul asupra utilizării mijloacelor financiare de către concurenții electorali pe parcursul campaniei electorale		√	
	7.2. Evidența creditelor acordate de stat	Ministerul Finanțelor		
	7.3. Controlul asupra utilizării și rambursării creditelor acordate de stat	Ministerul Finanțelor		

Potrivit CEC, doar două funcții nu au fost implementate, printre care și *Votarea electronică*. Însă, Planul Strategic pentru anii 2020-2023 al CEC prevede realizarea activității 1.1.2.4 Dezvoltarea sistemului „Votarea prin Internet” până în anul 2022 [8, p.81].

În calitate de bune practici realizate menționăm: Dezvoltarea *Registrului de stat al alegătorilor* în calitate de modul independent al SIASA, destinat exclusiv întocmirii listelor electorale [9]. În plus, listele electorale se fac accesibile în localurile secțiilor de votare, precum și se plasează pe pagina web a Comisiei Electorale Centrale cu 20 de zile înainte de ziua alegerilor, în acestea fiind indicate numele, prenumele și anul nașterii ale fiecărui alegător.

Fig.1. Verificarea listei electorale.

Înregistrarea prealabilă reprezintă o procedură, inclusiv electronică, prin care cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot, care în ziua alegerilor se vor afla în străinătate, precum și cei care au domiciliul în localitățile din stânga Nistrului (Transnistria), se înregistrează în prealabil și în mod benevol prin intermediul paginii web oficiale www.alegator.md sau prin cerere scrisă, individuală sau în grup, depusă la CEC și/sau la misiunile diplomatice, oficiile consulare ale Republicii Moldova. Înregistrarea prealabilă este unul dintre criteriile în baza cărora urmează a fi deschise secții de votare peste hotare [10].

Fig.2. Serviciul de înregistrare prealabilă.

Modulul Acreditare observatori este un instrument în regim de testare care va permite optimizarea acreditării observatorilor atât de CEC, cât și de organele ierarhic inferioare. La fel acesta, potrivit CEC, va oferi o evidență unică a legitimațiilor de observator, prin prelucrarea centralizată a informațiilor necesare procesului de acreditare a observatorilor și înregistrare a interpreților ce pot asista, conform normelor legale, observatorii internaționali.

Comisia Electorală Centrală a elaborat un nou modul al SIAS "Alegeri" – „Observatorii”

01.07.2020 993 0

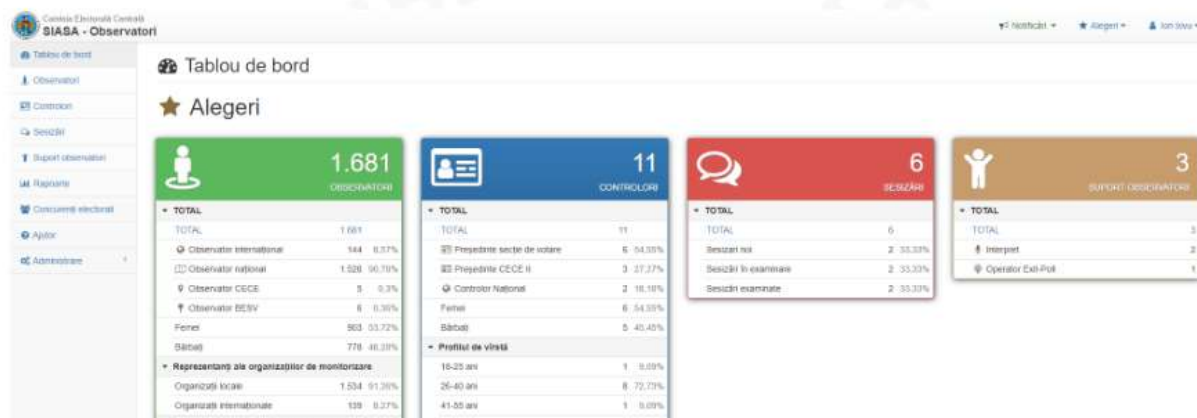

Fig.3. Modulul „Observatorii”.

Vizualizarea în regim online a prezenței la vot și operativă a rezultatelor numărării voturilor este un alt mecanism ce reflectă implementarea reușită a NTV în organizarea alegerilor din Moldova.

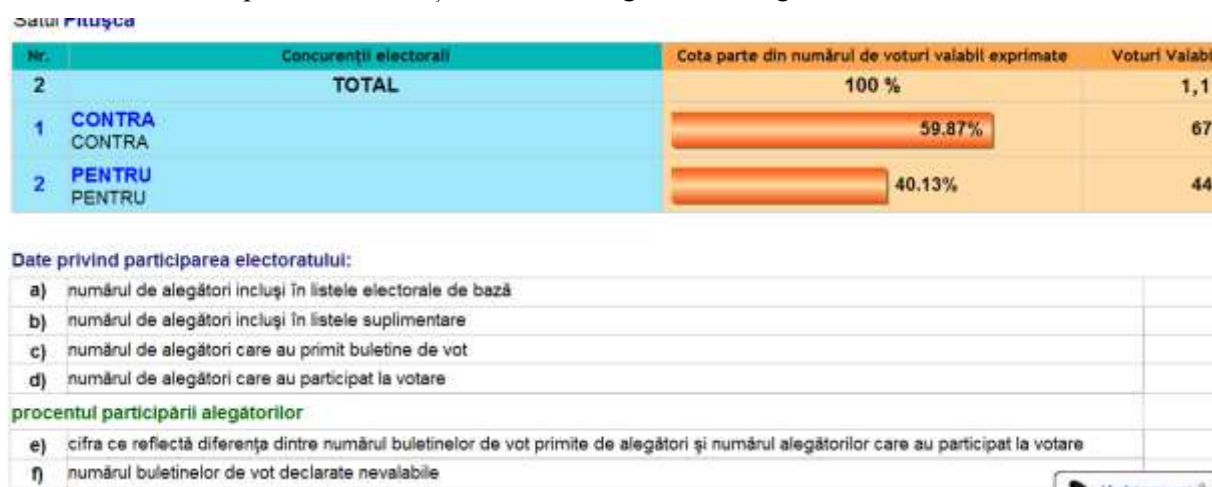

Fig.4. Vizualizarea rezultatelor alegerilor.

În concluzie, organizarea și desfășurarea alegerilor în Republica Moldova are loc cu utilizarea noilor tehnologii de vot. În același timp, votarea propriu-zisă se desfășoară în baza metodelor „tradiționale” ce implică utilizarea buletinelor de vot pe bază de hârtie care se introduc în urna de vot. Autoritățile au planificat să implementeze NTV și pentru procedura de vot, însă pentru moment acțiuni intensive în acest sens nu au fost întreprinse.

Concluzii generale

Noile tehnologii de vot se utilizează pe larg la etapa actuală în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor. În același timp, votarea la distanță sau prin Internet este o procedură încă puțin implementată, în contextul riscurilor provocate. Încrederea cetățenilor este o piatră fără de care nu poate fi construit fundamentul pentru utilizarea NTV. În cazul în care există un nivel de încredere nesemnificativ în instituții și în procedurile electorale sau chiar nemulțumire față de administrația electorală, introducerea de NTV poate fi extrem de problematică și poate diminua și mai mult încrederea societății în alegeri.

Observarea alegerilor în condiții de aplicare a noilor tehnologii de vot devine o procedură mai complicată. Este important a sublinia că observatorii trebuie implicați nu doar în ziua alegerilor, ci la toate etapele de implementare a tehnologiilor: de la licitații și procurări la implementare și audit.

Din punct de vedere tehnologic, Republica Moldova a făcut pași importanți în ce privește implementarea noilor tehnologii de vot. Totuși, primordial este necesar de a spori nivelul de încredere a cetățenilor în procedurile democratice, după care urmează a fi abordate subiectele ce vizează aceste tehnologii. Implementarea NTV trebuie să fie una graduală.

Referințe:

1. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Disponibil: <https://www.osce.org/odihr> [Accesat: 12.10.2021]
2. *Руководство по наблюдению за использованием новых технологий голосования*. Warsaw: БДИПЧ ОБСЕ, 2013. 96 p. ISBN 978-92-9234-875-5
3. *Recommendation CM/Rec(2017) of the Committee of Ministers to member States on standards for e-voting (Adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2017 at the 1289th meeting of the Ministers' Deputies)* Disponibil: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680726f6f [Accesat 23.09.2021]
4. *Studiu de fezabilitate privind votul prin Internet pentru Comisia Electorală Centrală din Republica Moldova. Raport și foaia preliminară de parcurs*. Chișinău: UNDP, 2016. 83 p. Disponibil: https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/effective_governance/feasibility-study-on-internet-voting-for-the-central-electoral-c.html [Accesat: 18.09.2021]
5. ȚURCANU, L. *Percepția cetățenilor față de instrumentele tehnologiei informației în perspectiva implementării votului prin Internet*. Chișinău: Promo-LEX. 84 p. Disponibil: <https://promolex.md/13320-studiu-perceptia-cetatenilor-fata-de-instrumentele-tehnologiei-informatiei-in-perspectiva-votului-prin-internet/?lang=ro> [Accesat: 19.09.2021]
6. *Utilizarea standardelor electorale internaționale: Manualul Consiliului Europei pentru organizațiile societății civile*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 112 p. ISBN 978-9975-53-839-8
7. Legea cu privire la Concepția Sistemului informațional automatizat de stat "Alegeri", nr.101/2008 din 15.05.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.117-119.
8. *Plan strategic pe anii 2020-2023. Comisia Electorală a Republicii Moldova*. Aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr.3586 din 15 ianuarie 2020.
9. *Regulamentul cu privire la registrul de stat al alegătorilor*. Aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr.2974 din 19 noiembrie 2014.
10. *Regulamentul privind înregistrarea prealabilă*. Aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr.1568 din 24 aprilie 2018.

Date despre autor:

Igor BUCATARU, doctor în științe politice, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova; Asociația Promo-LEX, analist-electoral.

E-mail: igorbucataru@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-1624-2798

Prezentat la 11.11.2021